

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Криворучко М.Ю.

Черкаський державний технологічний університет

Стаття присвячена розробці теоретико-методологічних засад інституціональної моделі міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку умовах євроінтеграції. Виокремлено ключові виміри викликів для регіонального розвитку, що постають перед Україною в процесі інтеграції в неоднорідний соціально-економічний простір ЄС. Визначено головні принципи, на основі яких має розроблятися методологія інституціональної моделі міжрегіональної конвергенції. Акцентовано увагу на важливості дослідження соціального та структурного аспектів інституціональних змін в межах національної та регіональної економіки. Розроблено структурно-логічну форму інституціональної моделі міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку в Україні.

Ключові слова: міжрегіональна конвергенція, соціально-економічний розвиток регіонів, євроінтеграція, інституціональна модель, соціальні та структурні зміни.

Постановка проблеми. Процес євроінтеграції передбачає включення національної економіки в неоднорідний соціально-економічний простір ЄС, що може розбалансувати міжрегіональні відносини всередині країни. Подібне розбалансування може стати серйозним викликом для регіонального розвитку в Україні, поглиблюючи рівень міжрегіональної диференціації соціально-економічного розвитку, який можна охарактеризувати як високий. Необхідність скорочення міжрегіональної диференціації в умовах євроінтеграції обумовлює актуальність розробки моделі міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку, теоретико-методологічні засади якої мають охоплювати ключові виклики перехідного періоду розвитку української економіки.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема аналізу міжрегіональної диференціації соціально-економічного розвитку знайшла широке висвітлення в працях, присвячених неокласичній методології дослідження міжрегіональної конвергенції [1-8]. Узагальнення результатів досліджень в рамках «Нової економічної географії» дозволяє дійти висновку щодо необхідності врахування широкого спектру факторів регіонального розвитку [9-14], серед яких важливе місце посідає інституціональне середовище. Чільне місце в царині економічної науки посідають роботи з дослідження впливу ресурсозабезпеченості на рівень економічного зростання, результати яких дозволяють дійти висновку щодо різного характеру такого впливу [15-20].

Серед українських авторів варто відзначити З. Варналія, О. Новікову, О. Амошу, В. Антонюк, які акцентують увагу на необхідності врахування інституціональних, структурних і технологічних аспектів регіонального розвитку, що відіграють ключову роль на перехідному етапі розвитку української економіки [21, 22]. Розробка теоретико-методологічних засад скорочення міжрегіональної диференціації соціально-економічного розвитку в Україні в умовах євроінтеграції дозволила сформулювати концептуальний підхід, відповідно до якого покращення інституціонального середовища розглядається як головний фактор міжрегіональної конвергенції [23].

Невирішена частина проблеми. Широке висвітлення концептуальних підходів до проблематики регіонального розвитку, разом з тим, ускладнює розробку моделі, метою якої є опис механізму міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку. Відсутність єдиного методологічного підходу до скорочення міжрегіональної диференціації залишає невирішеною проблему розробки теоретико-методологічних засад інституціональної моделі міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку, яка враховує ключові виклики регіональному розвитку, що постають перед Україною в процесі євроінтеграції.

Мета статті. Метою дослідження є розробка теоретико-методологічних засад інституціональної моделі міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку в умовах євроінтеграції. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- виокремити ключові виклики, що постають перед регіональним розвитком в Україні в процесі євроінтеграції;
- окреслити головні напрями інституціональних змін, необхідних для скорочення міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку;
- сформулювати принципи, на основі яких має розроблятися інституціональна модель міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку;
- розробити теоретико-методологічну основу інституціональної моделі міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку в Україні відповідно до викликів, що постають перед країною в процесі євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Європейська інтеграція як процес входження України в неоднорідне соціально-економічне середовище ЄС ставить перед регіональним розвитком в країні ряд викликів, серед яких можна виокремити інституціональний, регіональний і міжрегіональний (див. рис. 1). Важливо зазначити, що інституціональний аспект є вихідною точкою в процесі дослідження проблематики регіонального розвитку, тому що саме інституціональні фактори відіграють ключову роль в економіці перехідного типу, до якого належить Україна.

Важливими факторами, що відображують інституціональне середовище і підлягають кількісному вираженню, є сфери інституційного врядування та інституціональні фактори підприємництва [24-26]. Віднесення автором ресурсної орієнтованості економіки до інституціонального виміру викликів регіональній політиці пояснюється тим, що подібний характер організації господарської діяльності створює специфічне середовище, в якому наявність і доступ до джерел сировини виступає головним фактором економічного зростання. Подібний характер регіональної політики сприяє поляризації регіонів в залежності від наявності ресурсів, перетворюючи частину регіонів в своєрідне промислове ядро, решту регіонів – у сільськогосподарську периферію.

Ресурсно-орієнтована структура регіонального господарства може поглибити міжрегіональну диференціацію, особливо це стосується регіонів України, де ключовою галуззю є сільське господарство. Введення квот на виробництво сільськогосподарської продукції в поєднанні з сировинною орієнтованістю регіональної економіки може призвести до поглиблення поляризації регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку, наслідком чого стане міграція населення в більш розвинені регіони ЄС в процесі євроінтеграції. Подібний сценарій розвитку призведе до зростання диспропорційності територіального розвитку, рівень якого є значним для України.

Інституціональна природа зазначених викликів визначає необхідність пошуку напрямів поліпшення інституціонального середовища з метою скорочення рівня міжрегіональної диференціації соціально-економічного розвитку. В рамках даного дослідження можна сформулювати позицію щодо напрямів інституціональних змін таким чином: інституціональні зміни мають відображатися не лише на показниках врядування і легкості ведення бізнесу, а й відображати структурні та соціальні зміни в житті країни (див. рис. 2).

Дослідницька позиція щодо виокремлення соціального та структурного аспектів інституціональних змін ґрунтується на тому, що інституціональне середовище не може обмежуватися політико-правовими факторами, хоча останні є предметом більшості досліджень в галузі інституціоналізму. В рамках даного дослідження покращення інституціонального середовища розглядається у суспільно-політичному і соціально-економічному вимірі, наслідком чого є відповідно стабілізація суспільно-політичної ситуації в країні і зростання добробуту населення. Важливо зазначити, що зростання добробуту населення і стабілізація суспільно-політичної ситуації в країні є взаємопов'язаними процесами: підви-

щення рівня життя населення має наслідком економічне зростання і стабілізацію суспільно-політичної ситуації; разом з тим, в умовах політичної нестабільності виникає ризик зниження загального рівня добробуту населення.

Відповідно до аспектів інституціональних змін можна виокремити два теоретико-методологічних підходи до моделювання регіонального розвитку, метою якого є міжрегіональна конвергенція соціально-економічного розвитку в Україні, а саме інституціонально-соціальний та інституціонально-структурний. Методологічна основа запропонованої моделі скорочення міжрегіональної диференціації соціально-економічного розвитку має базуватися на таких принципах:

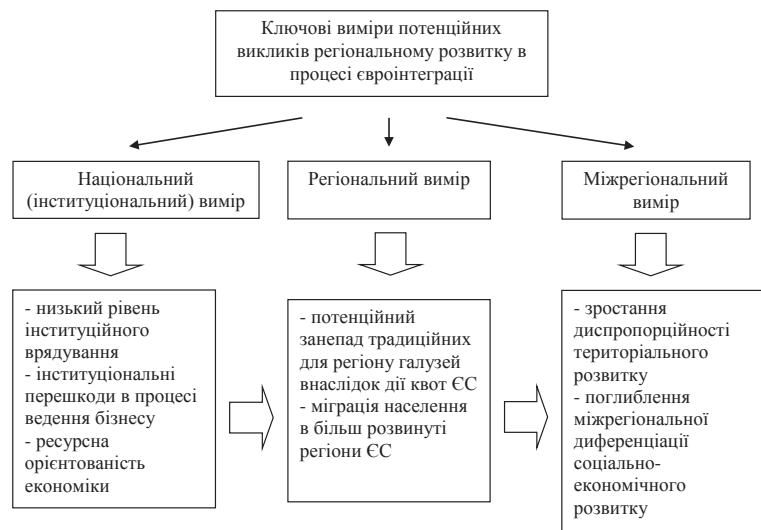


Рис. 1. Потенційні виклики регіональному розвитку в Україні в умовах євроінтеграції [складено автором]

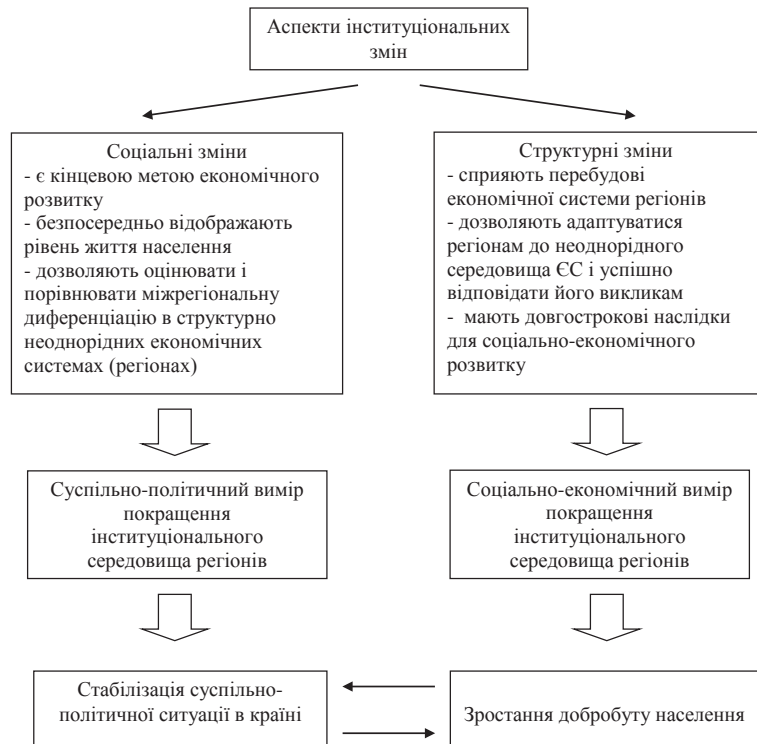


Рис. 2. Соціальний і структурний аспекти інституціональних змін в регіональному розвитку

[складено автором]

1) принцип соціальної/структурної детермінованості факторів регіонального розвитку передбачає, що соціальний/структурний фактор інституціонального середовища є детермінантом регіонального розвитку;

2) принцип комплексності очікуваних змін в регіональному розвитку передбачає, що вплив соціального/структурного фактору має впливати не лише на рівень соціально-економічного розвитку регіонів, а й рівень його міжрегіональної диференціації та характеристики інституціонального середовища на національному рівні;

3) принцип екзогенності промислової і ресурсної орієнтованості регіонального розвитку.

Перші два із зазначених принципів інституціонального підходу до побудови моделі скорочення міжрегіональної диференціації соціально-економічного розвитку мають загально-методологічне значення і їх обґрунтованість не викликає суттєвих зауважень, третій принцип має дискусійний характер. Транзитивний характер економіки України визначає обґрунтованість зазначеного принципу, так як саме промислово розвинуті регіони демонструють найвищий рівень соціально-економічного розвитку, структура національної і регіональної економіки має промислову і ресурсну орієнтованість.

Наведені міркування дозволяють стверджувати про достатній рівень обґрунтованості екзогенності промислової і ресурсної орієнтованості регіонального розвитку в рамках даного дослідження. Разом з тим, ендогенний характер промислової і ресурсної спрямованості розвитку регіонів України також може бути використаний як методологічний принцип в дослідженнях взаємозв'язку між інституціональними факторами і рівнем соціально-економічного розвитку.

Узагальнення вищенаведеного дозволяє розробити два варіанта моделі міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку в Україні,

а саме інституціонально-соціальну та інституціонально-структурну. Методологічне припущення щодо характеру аналізованої кореляції має базуватися на природі інституціонального фактора: якщо інституціонально-соціальний фактор відображає рівень суспільно-політичної безпеки, його покращення (погіршення) позитивно (негативно) впливає на рівень соціально-економічного розвитку і скорочує (поглиблює) міжрегіональну диференціацію; якщо інституціонально-структурний фактор сприяє (не сприяє) структурній перебудові національної та регіональної економіки, рівень соціально-економічного розвитку підвищується (знижується), а міжрегіональної диференціації – знижується (поглиблюється).

Процес розробки теоретико-методологічних засад інституціональної моделі міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку передбачає побудову структурно-логічної форми даної моделі (див. рис. 3). Ресурсна і промислова орієнтованість регіональної економіки розглядаються як елементи моделі, що детермінують інституціональний фактор регіонального розвитку (структурний чи соціальний). В рамках даної моделі інституціональний фактор справляє вплив на регіональний розвиток в трьох вимірах: національному (інституціональному), регіональному і міжрегіональному. Національний вимір характеризує оцінку суспільством ефективності інституційного врядування уряду, він безпосередньо не відображає рівень регіонального розвитку, проте дозволяє здійснити суспільно-політичну оцінку впливу інституціонального фактора регіонального розвитку. Регіональний вимір характеризує рівень соціально-економічного розвитку регіонів, міжрегіональний вимір – рівень міжрегіональної диференціації.

Обмеження даної структурно-логічної моделі трьома вимірами впливу інституціонального фактора регіонального розвитку дозволяє охопити ключові виклики, що постають перед Україною в контексті євроінтеграції. Дану дослідницьку позицію можна вважати достатньо обґрунтованою, тому що інституціональне середовище, соціально-економічний розвиток регіонів і міжрегіональна диференціація надають багатогранну характеристику міжрегіональним відносинам, що склалися в Україні протягом перехідного періоду.

Поділ моделі міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку на інституціонально-соціальну та інституціонально-структурну, здійснений в рамках даного дослідження, покликаний оцінити вплив соціального та структурного аспектів інституціональних змін на соціально-економічний розвиток регіонів і рівень його диференціації. Разом з тим, соціальна та структурна складові інституціонального середовища не виключають важливість і практичну значимість інших інституціональних факторів. Останні можуть відігравати важливу роль в міжрегіональних відносинах, дослідження їх ролі вимагає комплексного аналізу в рамках окремої теоретико-емпіричної роботи.



Рис. 3. Структурно-логічна форма інституціональної моделі міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку [складено автором]

Висновки. Узагальнення вищенаведеного дозволяє дійти висновку щодо обґрунтованості теоретико-методологічних засад інституціональної моделі міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку в умовах євроінтеграції. Запропоновані засади покликані посилити регіональний розвиток з метою адаптації його до викликів євроінтеграції. Виклики євроінтеграції мають інституціональний, регіональний і міжрегіональний вимір, ключовим з яких є інституціональний, що включає в себе низький рівень інституційного врядування, інституціональні перешкоди в процесі ведення бізнесу і ресурсну орієнтованість економіки.

Інституціональний підхід до створення моделі міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку в Україні передбачає виокремлення соціального та структурного аспекту, що відповідно відображає суспільно-політичний і соціально-економічний вимір змін в інституціональному середовищі. Кінцевою метою інституціональних змін є два взаємозалежних процеси: стабілізація суспільно-політичної ситуації в країні і зростання рівня добробуту її населення.

В основі інституціонального підходу лежать такі принципи як соціальна/структурна детермінованість факторів регіонального розвитку, комплексність очікуваних змін, екзогенність промислової і ресурсної орієнтованості регіонального розвитку. Зазначені принципи визначають методологію інституціональної моделі міжрегіональної конвергенції. Структурно-логічна форма запропонованої моделі міжрегіональної конвергенції соціально-економічного розвитку передбачає позитивний вплив промислової і ресурсної орієнтованості регіональної економіки на соціальний і структурний фактор регіонального розвитку, що у свою чергу має знижувати рівень соціальної напруги і сприяти структурним змінам в економіці.

У загальному вигляді методологія інституціональної моделі міжрегіональної конвергенції передбачає, що соціальний і структурний фактори регіонального розвитку мають справляти позитивний вплив на інституціональне середовище (національний рівень) і рівень соціально-економічного розвитку регіонів, негативний – на рівень його міжрегіональної диференціації.

Список літератури:

- Arbia G., Paelinck J. (2003) 'Economic Convergence or Divergence? Modeling the Interregional Dynamics of EU Regions, 1985 – 1999' *Journal of Geographical Systems*, 5 (3), pp. 291-314.
- Le Gallo J., Ertur C. (2003) 'Exploratory Spatial Data Analysis of the Distribution of Regional Per Capita GDP in Europe, 1985–1995' *Papers in Regional Sciences*, (82), pp. 175-201.
- Petrakos G. (2001) *Patterns of the regional Inequality in Transition Economics*, *European Planning Studies*, 9 (3), pp. 359-383.
- Martin P. (2005) 'The Geography of Inequalities in Europe' *Swedish Economic Policy Review*, (12), pp. 83-108.
- Borsi M., Metiu N. (2013) 'The Evolution of Economic Convergence in the European Union' *Deutsche Bundesbank Discussion Paper № 28/2013*.
- Cavenaile L. Dubois D. (2011) 'An Empirical Analysis of Income Convergence in the European Union', *Applied Economics Letters*, 18 (17), pp. 1705-1708.
- Ciurea I. (2012) 'Economic Disparities between EU States and Regions' *Economics and European Economic Policies*, 9 (15), pp. 39-50.
- Gligoric M. (2014) 'Paths of Income Convergence between Country Pairs within Europe', *Economic Annals*, LIX (201), pp. 123-155.
- Bode E., Mutl J. (2010) 'Testing Nonlinear New Economic Geography Models', *Institute for Advanced Studies, Economics Series 253*.
- Bosker M., Brakman S., Garretsen H., Schramm M. (2010) 'Adding Geography to the New Economic Geography: Bridging the Gap between Theory and Empirics', *Journal of Economic Geography*, 61, pp. 793-823
- Brakman S., Garretsen H., Schramm M. (2006) 'Putting New Economic Geography to the Test: Free-Ness of Trade and Agglomeration in the EU Regions', *Regional Science and Urban Economics*, 36, pp. 613-635.
- Krugman P. (1991) 'First Nature, Second nature, and Metropolitan Location', *NBER Working Paper № 3740*.
- Garretsen H., Martin R. (2010) 'Rethinking (New) Economic Geography Models: Taking Geography and History More Seriously', *Spatial Economic Analysis*, 5, pp. 127-160.
- Handbury J., Weinstein D. E. (2011) 'Is New Economic Geography Right? Evidence from Price Data', *NBER Working Paper № 17067*.
- Butkiewicz J. L., Yanikkaya H. (2010) 'Minerals, Institutions, Openness, and Growth: An Empirical Analysis', *Land Economy*, 86 (2), pp. 313-328.
- Cotet A., Tsui K. (2010) 'Resource Curse or Malthusian Trap? Evidence from Oil Discoveries and Extractions', *Ball University Economic Paper № 201001*.
- Davis G. A. (2011) 'The Resource Dray', *International Economics and Economic Policy*, 8, pp. 155-176.
- Gradstein M. (2008) 'Institutional Traps and Economic Growth', *International Economic Review*, 49 (3), pp. 1043-1066.
- Humphreys M., Sachs J., Stiglitz J. (2007). *Escaping the Resource Curse*. New York: Columbia University Press.
- Lederman D., Maloney W. (2008) 'In Search of the Missing Resource Curse', *World Bank Policy Research Paper № 4766*.
- Варналій З. С. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: Монографія / З. С. Варналій. – К: НІСД, 2007. – 768 с.
- Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: Монографія / [О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк та ін.]; НАН України, Ін-т економіки промисловості. – Донецьк: Інститут економіки промисловості НАН України, 2012. – 534 с.
- Криворучко М. Ю. Методологічні засади скорочення регіональної диференціації в контексті євроінтеграції / М. Ю. Криворучко // *Зб. наук. пр. ЧДТУ. Серія: Економічні науки*. – 2014. – № 37. – Ч. II. – С. 140-154.
- Kaufman D., Kraay A., Mastruzzi M. (2010) 'The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues', *World Bank Policy Research Working Paper № 5430*.
- Звіт Світового банку з інституційного врядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>
- Звіт Світового банку з інституційних факторів підприємництва в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine>

Криворучко М.Ю.

Черкасский государственный технологический университет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ МОДЕЛИ МЕЖРЕГИОНАЛЬНОЙ КОНВЕРГЕНЦИИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

Аннотация

Статья посвящена разработке теоретико-методологических основ институциональной модели межрегиональной конвергенции социально-экономического развития в условиях евроинтеграции. Выделены ключевые измерения вызовов для регионального развития, которые возникают перед Украиной в процессе интеграции в неоднородное социально-экономическое пространство ЕС. Определены главные принципы, на основании которых должна разрабатываться методология институциональной модели межрегиональной конвергенции. Акцентировано внимание на важности исследования социального и структурного аспектов институциональных изменений в рамках национальной и региональной экономики. Разработана структурно-логическая форма институциональной модели межрегиональной конвергенции социально-экономического развития в Украине.

Ключевые слова: межрегиональная конвергенция, социально-экономическое развитие регионов, евроинтеграция, институциональная модель, социальные и структурные изменения.

Kryvoruchko M.Y.

Cherkasy State Technological University

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE INSTITUTIONAL MODEL OF INTERREGIONAL CONVERGENCE IN SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Summary

The article examines theoretical and methodological foundations of the institutional model of interregional convergence in socio-economic development in the context of European integration. Key dimensions of challenges for regional development, which Ukraine faces in the process of European integration, are outlined. The main principles of development of the interregional convergence institutional model methodology are determined. The attention is drawn to importance of researching social and structural aspects of institutional changes within national and regional economy. Structural and logic form of the institutional model of interregional convergence in socio-economic development in Ukraine is developed.

Keywords: interregional convergence, regional socio-economic development, European integration, institutional model, social and structural changes.